

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ВІЙСЬКОВОГО ПРОТИСТОЯННЯ МІЖ РАДЯНСЬКИМ ТОТАЛІТАРНТИМ РЕЖИМОМ ТА УКРАЇНСЬКИМ НАЦІОНАЛІСТИЧНИМ ПІДПІЛЛЯМ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (1944 – 1947 рр.)

© Польова З., 2003

Досліджено особливості військового протистояння між радянськими військами і силами ОУН-УПА у Західній Україні в 1944 – 1947 рр. Продемонстровано, що спектр радянських контрзаходів проти націоналістичного підпілля охоплював діапазон від окремих і спільних каральних акцій силами Червоної Армії, прикордонних військ та НКВД до облав і військових блокад цілих регіонів із залученням військових контингентів всіх видів.

I investigate the peculiarities of military conflicts between the Soviets and the OUN-UPA in Western Ukraine in 1944-1947. A series of Soviet counter-measures against Ukrainian nationalistic underground embraced military blockades of the areas under the control of the UPA and joint punitive actions undertaken by the Red Army and the NKVD units.

Державотворчі змагання ОУН-УПА-УГВР під час Другої світової війни у міжнародному контексті стали актуальною темою для історичних досліджень. Драматичні колізії радянизації Західної України як кампанії пацифікації із систематичним застосуванням насильства, примусу і терору становлять важливий аспект даної теми, оскільки розкривають особливості діяльності націоналістичного руху опору, наділеного значним потенціалом за несприятливого сузір'я міжнародних відносин.

У сучасній українській історіографії доцільно виділити такі інтерпретативні схеми досліджень вказаних аспектів. Ю. Киричук у монографічному дослідженні, присвяченому діяльності ОУН-УПА-УГВР, простежує особливості стратегії і тактики двох військово-політичних структур, що визначали динаміку і логіку збройного протистояння [1]. Досліджуючи роль українського питання у внутрішній політиці СРСР, Я. Грицак доводить, що активність українського націоналістичного підпілля сприймалась урядовими колами як загроза геополітичним та економічним інтересам Радянського Союзу. Така аргументація дає адекватний контекст для розгляду радянських репресивних заходів проти ОУН-УПА [2]. Ретельний аналіз ролі і механізмів масового терору в радянській політичній системі і специфіки їх застосування у Західній Україні представлений у дослідженнях І. Біласа та М. Поліковського [3].

Серед зарубіжних розробок даної тематики заслуговує на особливу увагу підхід А. Рібера, який розглядає діяльність українського націоналістичного підпілля в ширшому контексті громадянських воєн в Радянському Союзі в 1941 – 1948 рр. Прикметно, що націоналістичний рух опору на Україні набув значної військової сили і здобув вагому соціальну підтримку за умов відсутності державності і міжнародного визнання [4]. Дж. Армстронг, простежуючи особливості кампанії радянизації стверджує, що паралельно з військовими контрзаходами радянські каральні органи намагались підірвати соціальну базу націоналістичного струменю опору через репресії та комуністичну індоктринізацію населення [5]. Дж. Бурдс трактує радянизацію Західної України як кампанію пацифікації і

аналізує роль радянської інформаційно-агентурної сітки, підкріпленої органами державної безпеки у цьому процесі [6].

Все ж систематизація факторів, що визначали динаміку і особливості військового протистояння між Радянською політичною системою та ОУН-УПА, залишається малодослідженою проблемою. Слід зазначити, що питання внутрішніх проблем радянських військових механізмів, гальмуючих кампанію пацифікації, ще не знайшло цілісного висвітлення в українській і зарубіжній історіографії.

Зміна ситуації на Східному фронті в 1944 р. на користь Радянського Союзу означала для націоналістичного підпілля загрозу радянської окупації України. Проте навіть за умови зміни геополітичного балансу у протистоянні нацистської Німеччини та Радянського Союзу керівництво ОУН-УПА продовжувало дотримуватись імперативу двофронтової боротьби, поборюючи німецький окупаційний режим і відкидаючи місію визволення радянськими військами [7].

Аналіз драматичних колізій військової конфронтації між силами радянської каральної системи і українського націоналістичного руху опору вимагає врахування того, що широкомасштабна діяльність ОУН-УПА сприймалась як загроза геополітичним і економічним інтересам Радянського Союзу [8]. Вже у березні 1943 р. Державний Комітет Безпеки Радянського Союзу провів резолюцію “Про спеціальні заходи у областях Західної України”, націлену на боротьбу проти ОУН-УПА, а ЦК КП(б)У затвердив постанову “Про посилення боротьби проти Українсько-німецьких націоналістів в Західній Україні” [9]. Красномовний приклад офіційної пропаганди можна знайти у зверненні Президії Верховної Ради Української РСР “До членів так званих УПА та УНРА” підписаного головою Президії Гречухою, представником ЦК КП(б)У Коротченком і головою уряду Хрущовим, яке звинувачувало українських повстанців у розриві дружніх зв’язків між російським і українським народами та розпалюванні кровопролитної громадянської війни [10].

У 1944 – 1947 рр. радянські контрзаходи проти повстанців включали військові блокади цілих районів, що перебували під контролем повстанців, спільні каральні операції силами відділів Червоної Армії та загонів НКВД у Волинській, Рівненській, Львівській та Станіславській областях, а також у передгір’ях Карпат. На підрив потенціалу націоналістичного підпілля були спрямовані і дії внутрішніх військ НКВД, прикордонних військ та загонів червоних партизанів. Статистичні дані про масштаби концентрації радянських військ ілюструють високоцентралізований підхід у розробці та здійсненні радянських військових операцій. Весною 1944 р. збройні сили НКВД, які охоплювали дві стрілецькі дивізії, 15 бригад та 4 полки загальною чисельністю понад 26000, були дислоковані у Волинській, Рівненській, Львівській та Тернопільській областях для боротьби з українським націоналістичним підпіллям [11]. Лише у травні 1944 року каральні органи НКВД здійснили 277 каральні акції у Рівненській, Станіславській, Волинській та Тернопільській областях [12]. Тимчасова стабілізація військової ситуації на фронті протягом серпня-початку вересня 1944 р. уможливила комбінований наступ силами НКВД і Червоної Армії проти ОУН-УПА під керівництвом генерала К. Москаленка і особистим контролем М. Хрущова. Так, на території Львівської області в серпні було здійснено 192 військово-чекістські операції. Паралельно у серпні-вересні відділи НКВД і війська Четвертого Українського фронту боролись із загонами УПА у Дрогобицькій області [13]. У другій половині 1944 р. радянська влада зосередила вагомі зусилля проти угруповання “УПА-Захід”. Кровопролитні бої точились на теренах Станіславської області [14]. В кінці липня

1944 р. війська НКВД активно діяли у Буському, Радохівському, Лопатинському та інших районах Львівщини [15]. Подальше підвищення концентрації військових контингентів у Західній Україні було підсилене співпрацею з підрозділами НКГБ, військами Першого та Четвертого Українських фронтів, резервами Прикарпатського і Львівського військових округів, діяльністю понад 300 винищувальних батальйонів та червоних партизанів [16].

Про роль червоних партизанів у винищенні націоналістичного підпілля під централізованим контролем вищих партійних структур свідчить такий факт: у березні 1944 р. начальник Українського штабу партизанського руху Т. Строкач інформував секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова про деталі плану ліквідації загонів УПА на території Житомирської і Рівненської областей, а також північних районів Тернопільської та Кам'янець-Подільської областей. Операція передбачала залучення наступних партизанських з'єднань – загонів під керівництвом Олексенка, Одухи, Кота, Миценка, Нирко, Федорова і Кизя, що налічували 8000 чоловік. При необхідності здійснення крупних військових акцій визнавалось доцільним збільшити ці ресурси до 12000 – 15000 осіб [17]. Послідовне залучення військових ресурсів партизанських загонів можна проілюструвати і звернувшись до практики реорганізації цих підрозділів під керівництвом служб НКВД. Так, згідно із рішенням ЦК КП(б)У на основі розформованого загону С. Ковпака була створена дивізія під командуванням П. Вершигори, головним завданням якої окреслювалась боротьба з націоналістичним підпіллям [18].

Тісна співпраця між партійними і військовими структурами на всіх рівнях під жорстким партійним контролем являла собою визначальну рису радянської стратегії у боротьбі з ОУН-УПА. Сфера координації зусиль місцевих партійних структур та відділів НКВД визначалась резолюціями ЦК КП(б)У та постановами обласних парткомів [19].

Співробітництво між партійними і військовими структурами стосувалось і активної ролі органів НКВД у кампанії пацифікації Західної України. Ця теза підкріплюється практикою систематичного залучення цих загонів у чекістсько-військові операції превентивного і карального терору та прочісувальні операції з метою викриття мережі підпілля [20]. Статистика щодо дислокації внутрішніх військ НКВД навесні 1944 р. засвідчує, що у Волинській області перебувало 5285 військовослужбовців, у Рівненській – 8754, у Львівській – 6525, та у Станіславській – 1328 [21]. У кінці квітня-травні 1944 р. відділи НКВД та їх внутрішніх військ в ході двох масових операцій у Рівненській області знищили групу Енея (група УПА-Південь), що базувалась у Кременецьких лісах [22]. Активність сил НКВД у заходах карального терору проявилась і під час сумнозвісної блокади, початої у квітні 1944 р. спільно із частинами Червоної Армії по лінії Шепетівка-Рівне-Збараж після смерті генерала Ватутіна, командувача Першого Українського фронту [23].

Ефективність дій НКВД як органів безпеки була підсилена їх співпрацею із мережею винищувальних батальйонів та агентурою. Успішність дій винищувальних батальйонів пояснювалась тим, що, як правило, їх учасники добре орієнтувались у місцевості, були обізнані із звичаями населення, а ці знання дозволяли адаптувати проведення військових операцій до локальних особливостей. Однак слід зазначити, що значна частина цих підрозділів вдавалась лише до імітації боротьби з націоналістичним підпіллям, боючись відплатного терору з боку ОУН-б. Іншою проблемою для радянської влади була інфільтрація представників підпілля у ці формації, що підривала їх боєздатність [24]. З 776 винищувальних батальйонів, що діяли в Україні, 212 було дислоковано на теренах західних областей разом з 2336 групами підтримки [25]. Загалом створення за ініціативою

радянської влади винищувальних загонів та груп сприяння спрацьовувало як ефективне доповнення до операцій регулярних сил завдяки їх тактичній гнучкості і оперативній мобільності [26].

Систематичні зусилля радянського режиму створити всеохоплюючу інформаційно-агентурну сітку, підкріплену органами державної безпеки, можна проілюструвати такими статистичними даними. У 1944 – 1945 рр. в Західній Україні діяло 359 спеціальних резидентів, 1473 агентів та 13085 інформаторів. В органах державної безпеки і внутрішніх справ семи західних областей налічувалось приблизно 22000 штатних працівників, які розглянули і завершили 19606 слідчих справ. У фокусі їх уваги перебувало 379 загонів УПА (5831 повстанець) [27]. Пошуки шляхів підвищення ефективності роботи агентури для потреб НКВД вилились у підготовку Литвином (секретар пропаганди у ЦККП(б)У), Рясним і Савченком (наркоми НКГБ та НКВД) брошури про військові методи та диверсії, застосовувані загонами УПА для тактичного оновлення методів НКВД і полегшення розробки операцій за умов браку інформації від розвідувальних служб [28].

У ряді випадків невдачі у налагодженні конструктивного співробітництва між місцевими партійними осередками та відділами НКВД пояснювались відсутністю чіткого розмежування функцій між цими організаціями. Доречно виділити дві грані даної проблеми: відносну автономію ряду партійних організацій і випадки перевищення службових повноважень працівниками НКВД.

Щодо першого аспекту радянські документи фіксували чимало випадків, коли партійні активісти уникали особистої відповідальності у плануванні військових операцій проти УПА і дотримувались пасивної тактики або ж обмежували свою діяльність бюрократичною рутинною роботою. В 1945 – 1946 рр. така ситуація спостерігалась в багатьох районах Тернопільської, Волинської, Чернівецької і Станіславської областей [29]. На думку автора, недостатня ефективність місцевих партійних осередків у координації заходів проти підпілля була пов'язана із феноменом політико-пропагандистської роботи з масами на відстані, спричиненим прагненням певного сегменту партійного активу дистанціюватись від виру боротьби з ОУН-УПА і загрозою терору з боку ОУН-б. Доцільно виділити механізми політико-пропагандистської роботи з масами на відстані через випуск директив та резолюцій щодо порядку денного засідань сільських рад і змісту обов'язкового навчання для їх голів та секретарів [30]. В інших випадках спостерігаємо модифікацію робочих функцій місцевих партійних осередків в напрямі формального пристосування до директив вищих партійних органів. Так, у 1946 р. представники радянської адміністрації партійного обкому і служб МВД і МГБ у Станіславській області замість розробки конкретних заходів випускали директиви про кардинальну необхідність викорінення націоналістичного підпілля [31].

Щодо другого аспекту, випадки відсутності погодження дій між обласними і районними управліннями НКВД та внутрішніми військами НКВД мали місце у Рівненській області [32]. Перевищення службових повноважень органами НКВД та самовільний вибір методів покарання під час чекістсько-військових операцій та розслідування контактів повстанців з селянами кваліфікувалось партійними органами як “грубі порушення радянської законності [33]”. Відомо, що в ході каральних операцій вбивали всіх виявлених у лісах як підозрюваних в контактах з націоналістичним підпіллям. Доречно зауважити, що у статистичних звітах всіх вбитих в ході винищувальних акцій подавали як “бандитів УПА” [34]. В категорію порушення радянської законності потрапляли факти незаконних розстрілів ні в чому не винних цивільних осіб, випадки мародерства, згвалтувань та інших порушень, особливо у нетверезому стані [35].

Інші прояви незадовільної організації військових заходів проти повстанців стосувались пасивної захисної тактики деяких підрозділів НКВД, що в свою чергу пояснювалась відсутністю жорсткого контролю з боку партійних осередків. Ця проблема розцінювалась в радянських джерелах як недостатньо раціональний розподіл сил НКВД та підрозділів внутрішніх військ, що негативно впливав на підтримання ними порядку у сільській місцевості і сприяв активізації політичної присутності повстанців [36].

На величезну перевагу сил ворога, серію концентрованих ударів та брутальні репресії лідери ОУН-УПА відповіли тактичною й організаційною реорганізацією підпілля, трансформуючи відділи на менші оперативні одиниці, дислоковані в лісах. Ця зміна стосувалась передусім загонів чисельністю 400 – 500 осіб. У сільській місцевості створено широкую мережу боївків (10 – 15 повстанців.) Діяльність націоналістичного підпілля спиралась на чітку ієрархію нелегальних структур – станиць, кушків, районних, надрайонних, обласних, крайових проводів [37]. Згідно з постановою проводу ОУН-б від 8 січня 1944 р. основним завданням для повстанців було звести до мінімуму втрати серед повстанців, забезпечити їх зброєю та і надалі розвивати інтенсивну антибільшовицьку пропаганду. Щоб досягти розширення соціальної бази, у своїх зверненнях ОУН-б доводила, що реокупація означала повернення радянського режиму, а відділи НКВД становили інтегральну частину радянського репресивного апарату [38].

Загони УПА намагались утвердити свою політичну присутність і в адміністративних центрах. На теренах Станіславщини у 1944 р. відділи УПА здійснили ряд нападів на пункти Богородчани, Войнилів, Тисменицю, Лисець, Тлумач, Солотвино, Більшівці, Жовтень, Яблунів, Тисменицю, завдавши ворогові дошкульних ударів і суттєво дестабілізувавши політичну обстановку. Подібною була ситуація і на Дрогобиччині, де протягом серпня 1944 – січня 1945 рр. діяло близько ста повстанських загонів (куренів, сотень, кушків, боївків), що об'єднували 12500 осіб. Їхніми силами було здійснено чотири напади на наступні районні центри: Комарно, Нові Стрілища, Сколе і Журавно та 16 атак на промислові підприємства [39]. Особливо складною для радянської влади була ситуація у Поніковецькому, Олеському і Поморянському районах Львівської області [40]. Відділи УПА також здійснювали антирадянську диверсійну діяльність вздовж комунікаційних ліній [41].

В очах функціонерів радянської політичної системи українська військова революційна сила, представлена націоналістичним підпіллям, поставала як джерело серйозної внутрішньополітичної напруги [42]. Протягом січня-лютого 1945 р. були здійснені масові облави у Бібрському районі Львівської області та Галицькому, Бурштинському, Войнилівському районах Станіславщини, Підгаєцькому на Тернопільщині і Меденицькому на Дрогобиччині.

У другій половині лютого 1945 р. в ході серії облав під назвою “Червона мітла” посилено прочісувались Олеський, Лопатинський, Радехівський і Буський райони. До операцій залучались спеціально вишколені дивізії НКВД, спеціалісти з боротьби з бандитизмом та колишні командири загонів червоних партизанів. Режим прочісування і облоги перетворив цей терен на фронтову смугу. У кожному селі розміщувалась залога із 100 – 150 солдатів всіх видів формацій. У стратегічно важливих пунктах створювались застави з кулеметами, а лісові смуги прочісувались з допомогою танків. В районах сіл, прилеглих до лісів, чергували патрульні підрозділи [43]. Спостерігалось поглиблення співробітництва між органами НКВД-НКГБ та армійською контррозвідкою Смерш, очолюваною генерал-полковником В. Авакумовим заради отримання даних про дислокацію загонів повстанців [44].

На практиці вже на початку 1946 р. в західних областях України функціонували 2000 винищувальних батальйонів, особовий склад яких охоплював 41700 осіб. Доречно зазначити, що у їх складі переважали вихідці із східних регіонів Радянського Союзу, колишні червоні партизани, а також місцеві маргінальні елементи. Як правило, керували цими загонами партійні функціонери і представники служб НКВД-НКГБ [45].

Серед широкомасштабних операцій, здійснюваних під централізованим контролем, слід виділити військові блокади теренів, де загони ОУН-УПА були особливо активні [46]. Так, у квітні 1944 р. близько 30 000 радянських бійців були дислоковані у районах Кременця і Луцька [47]. Курс на остаточну ліквідацію націоналістичного підпілля проявився і в тому, що і в січні 1946 р. радянська влада утримувала в Західній Україні 20000 військ НКВД і загони міліції чисельністю 26000 осіб [48]. Найвідомішою через величезні масштаби стала блокада 1946 р. В умовах підготовки до виборів в 1946 р. протистояння між двома політично-військовими структурами особливо загострилось.

Радянські каральні органи широко практикували ритуалізоване політичне насильство як засіб залякування: затриманих повстанців страчували відразу, а трупи тримались у людних місцях [49]. Велика блокада в січні-квітні 1946 р. визначила логіку подальшого протистояння між радянською репресивною системою та націоналістичним підпіллям: втрати 5000 повстанців і підпільників означали, що ядро повстанського руху було знищено [50].

Радянський метод концентрованих ударів проти націоналістичного підпілля проявився у період з грудня 1945 р. по червень 1946 р. у здійсненні трьох крупних офензивних операцій проти повстанців комбінованими збройними силами. Попри болісні втрати ОУН-УПА вдалось зберегти організаційну структуру підпілля [51], що уможливило продовження збройного опору тоталітарному режиму.

Щоб добитись вищої ефективності заходів проти націоналістичного підпілля, радянські каральні органи запровадили ряд специфічних тактичних прийомів. Одним із поширених заходів був маневр “приманки”, суть якого полягала у штучному створенні сприятливих умов для нападів загонів УПА як метод їх виявлення. Усвідомлюючи гостру потребу повстанців у матеріальному забезпеченні (зимовий одяг, взуття), радянські органи безпеки створювали сприятливі можливості для нападів повстанців на сільські кооперативи та машини із вантажем [52]. Інше тактичне нововведення стосувалось створення спецгруп НКВД, що діяли під виглядом боївок СБ ОУН і відділів УПА та дискредитували брутальними діями націоналістичне підпілля в очах населення [53]. Ситуація досягала особливого трагізму, коли після таких провокацій відділи НКВД здійснювали відплатні акції кривавого терору [54]. Окрему категорію спецгруп НКВД становили відділи, скеровані на виявлення і винищення керівників підпілля ОУН та загонів УПА, а також на проникнення в мережу підпілля з метою здійснення актів дезорганізації [55]. В даному контексті необхідно наголосити на координаційних функціях Державного Управління з боротьби з бандитизмом, очолюваного генерал-лейтенантом А.М. Леонтєвим, відповідального за створення спецгруп НКВД та здійснення ними диверсійних акцій [56].

1946 рік ознаменувався розробкою нових радянських контрзаходів проти націоналістичного підпілля. Щоб звузити базу дій повстанців, з весни 1946 р. радянські каральні органи почали масово випалювати ліси. У ході нищення лісових комплексів часто спалювались підлісні села [57]. Були створені рейдуючі провокативні боївки МВД-МГБ, навчені партизанським прийомам боротьби [58]. Постанова ЦК КП(б)У “Про боротьбу з бандитиз-

мом і оунівським підпіллям” зобов’язала районні парткоми спільно з райвідділами МВД-МГБ розробити плани ліквідації районних і окружних проводів ОУН. Реалізація цього завдання означала поділ областей Західної України на дільниці, що підлягали контролю райвідділів МВД-МГБ. Для досягнення більшої ефективності у виконанні цих завдань брали участь спеціальні оперативні групи по 2 – 3 особи найдосвідченіших чекістів [59].

За таких несприятливих обставин з липня 1946 р. Головний Військовий Штаб УПА затвердив рішення щодо подальшої реорганізації націоналістичного підпілля. Згідно з інструкцією від 30 травня 1946 р. члени ОУН і УПА були зрівняні в системі підпілля. Головне командування УПА не підлягало розформовуванню [60].

На початку 1947 р. ОУН-УПА зберігали найбільшу активність у Станіславській і Львівській областях. Дещо менший ступінь збройного опору спостерігався у Дрогобицькій, Тернопільській і Станіславській областях. Як пріоритетне завдання ставилось прагнення зірвати кампанію колективізації [61]. Продовжувалась і терористична діяльність оунівців проти представників радянської адміністрації.

Щоб підірвати потенціал загонів УПА, діючих на теренах прикордоння, 6 травня 1947 р. була укладена угода між СРСР, Польщею і Чехословаччиною про об’єднання зусиль у боротьбі з українським націоналістичним підпіллям [62]. Завдяки координованим діям загонів НКВД, танкової дивізії, спеціальних протипартизанських загонів та чехословацької оперативної групи “Теплице” були заблоковані кордони, щоб ізолювати загони УПА у їх боротьбі з польським комуністичним режимом [63]. Спільна офензива супроводжувалась виселенням польського і українського населення з території Лемківщини, Перемишльщини і Ярославщини. За таких складних умов Шухевич прийняв рішення про припинення збройної боротьби на теренах Закерзоння [64]. Хоча військовий потенціал УПА був підірваний, націоналістичне підпілля продовжувало діяти. В 1948 – 1949 рр. окремі повстанські підрозділи функціонували лише на території Підкарпаття, Гуцульщини та Дрогобиччини. Восени 1949 р. головне командування УПА прийняло рішення про розформування активних бойових одиниць [65]. Збройна боротьба українського націоналістичного підпілля за незалежність України під час Другої світової війни не могла досягти перемоги за умови величезної військової переваги радянської політичної системи і відсутності міжнародного визнання.

Принципи радянської командно-адміністративної системи визначали основні риси радянської військової стратегії спрямованої на знищення українського націоналістичного підпілля: централізацію у використанні військових ресурсів і забезпеченні їх концентрації для здійснення облав, блокад, операцій превентивного і карального терору; жорсткий партійний вертикальний контроль за координацією дій між партійними і військовими структурами на всіх рівнях і систематичні зусилля поглибити цю співпрацю. Незважаючи на ряд внутрішніх проблем, які зменшували ефективність роботи партійних організацій і військового командування, радянський державний апарат ефективно мобілізував військові контингенти всіх видів і створив інформаційно-агентурну сітку, підкріплену органами державної безпеки. Централізоване планування і здійснення винищувальних акцій поєднано із застосуванням потужного репресивного апарату означало неминучий підрив військового потенціалу ОУН-УПА. Можна погодитись із думкою Дж.Армстронга: хоча відчайдушна боротьба УПА не могла відвернути насадження радянського режиму в Західній Україні і супроводжувалась великими стражданнями цивільного населення, її величезне значення полягає у висуненні альтернативи збройного опору на протипасти пасивному підкоренню

тоталітарній системі [66]. Подальші дослідження драматичних колізій героїчної боротьби УПА збагатять програми національно-патріотичного виховання - важливий механізм соціалізації молоді в Україні.

Беручи до уваги, що питання внутрішніх конфліктів в системі радянського військового командування і партійної організації заслуговує більшої уваги істориків, автор сподівається, що дана стаття стимулюватиме цей напрям досліджень. Подальші наукові розвідки вказаного аспекту дозволять переглянути оцінки ступеня впливу радянських партійних і адміністративних структур на регіональному рівні і таким чином висвітлити дисфункціональний вимір кампанії радянської у Західній Україні.

1. Киричук Ю. *Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40 – 50х років ХХ століття*. – Львів, 2000. – 303 с. 2. Грицак Я. *Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ – ХХ століття*. – К., 1996. – С. 241 – 276. 3. Білас І. *Репресивно-каральна система в Україні, 1917 – 1953 у 2-х книгах. Кн. І*. – К., 1994. – 432 с. Поліковський М. *Окупаційний сталінський режим у Західній Україні після вигнання німецьких загарбників // Розбудова Держави*. – 1994. – № 4. – С. 42 – 49. 4. Rieber Alfred J. *Civil Wars in the Soviet Union, 1941 – 1948 (unpublished paper) 1 – 58 pp*. 5. Armstrong John. *Ukrainian Nationalism*. Englewood: Ukrainian Academic Press, 1990. – 260 p. 6. Burds Jeffrey. *Agentura: Soviet Informants' Networks & the Ukrainian Underground in Galicia, 1944 – 1948 // East European Politics and Societies*. – Winter 1997. – № 1. – Vol. 11. – 89 – 130 pp. 7. Галамай С. *Боротьба за визволення України, 1929 – 1989*. – Львів, 1993. – С. 219; Magosci Paul Robert. *Galicia: a Historical Survey and Bibliographic Guide*. – Toronto: The Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1983. – P. 217; Дзюбан О. *Матеріали до Історії УПА // Україна в минулому*. – 1993. – Вип. 3. – С. 45. 8. Грицак Я. *Вказ. праця*. – С. 264 – 265. 9. Marples David R. *Stalinism in Ukraine in the 1940 s*. – New York: St. Martin's Press, 1992. – P. 68; Білас І. *Вказ. праця*. – С. 167 – 169, 366. 10. Костюк Г. *Сталінізм в Україні. (Генеза і наслідки). Дослідження і спостереження сучасника*. – К., 1995. – С. 417. 11. *Літопис нескореної України. Документи, матеріали, спогади. Кн. ІІ*. – Львів, 1997. – С. 23. 12. Семиряга М. *Коллабораціонізм: природа, типологія и проявлення в годи второй мировой войны*. – М., 2000. – С. 505. 13. Киричук Ю. *Вказ. праця*. – С. 119. 14. *Літопис нескореної України*. – С. 25. 15. *Літопис Голготи України*. – Т. 3. *Героїка ОУН-УПА*. – Львів, 1997. – С. 499. 16. *Літопис нескореної України*. – С. 23; Шаповал Ю. *Хрущев и Западная Украина // Свободная мысль*. – 1996. – № 6. – С. 80. 17. *Літопис нескореної України*. – С. 23. 18. *Там само*. – С. 24. Для ширшого контексту даних процесів і їх джерельної бази див: Пиріг Р.Я., Маковська Н.В., Ткач О.С. *Партизанський рух в роки Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945)*. 19. Лобай Д. *Непереможна Україна. Факти про боротьбу Москви з українським націоналістичним підпіллям на культурному фронті по другій світовій війні*. – Вінніпег, 1950. – С. 18. 20. Сергійчук В. *Десять буремних літ. Західно-українські землі в 1944 – 1953 рр. Нові документи і матеріали*. – К., 1998. – С. 192, 197. 21. Білас І. *Коли ж для України закінчилась Друга світова війна? (Ретроспективний суспільно-політичний аналіз 50-річчя перемоги антигітлерівської коаліції) // Свобода Народів*. – 1995. – № 3. – С. 45; Garrard John and Carol Bitter Victory. // Garrard John and Carol eds., *World War II and the Soviet People. Selected Papers from the Fourth World Congress for Soviet and East European Studies*. Harrogate, 1990. New York: St. Martin's Press, 1993. – P. 17. 22. Білас, 1994. – С. 177.

23. Десять буремних літ... – С. 188. 24. Літопис нескореної України. – С. 24 – 25. 25. Львівський Обласний Державний Архів (далі ЛОДА) у Львові. Ф.р. 221, оп.2, спр.2514, арк. 1 – 11, 21. Киричук Ю. Нариси з історії українського національного руху 40 – 50 рр. ХХ ст. – Львів, 2000. – С. 132. 26. Муковський І.Т., Лисенко О.Є. Вказ. праця. – С. 427. 27. Grenkevich Leonid D. *The Soviet Partisan Movement, 1941 – 1944.* – London: Frank Cass, 1999. – С. 12 – 14. Білас, 1995. – С. 48. Для розгляду діяльності агентури у ширшому контексті див: Зеленчук М. Вказ. праця. – С. 32. 28. Десять буремних літ... – С. 200. 29. Десять буремних літ... – С. 196, 216, 530. 30. ЛОДА. Ф.р. 221, оп.2, спр. 2522, арк. 64, 69. 31. Десять буремних літ... – С. 530. 32. Там само. – С. 191. 33. ЛОДА, Ф.Р. 242, оп.1, спр. 37, арк. 2. 34. Літопис Неспореної України. – С. 25. 35. Літопис Голготи України. Том 3. – С. 577 – 578; Семиряга М. Вказ. праця. – С. 503. 36. Десять буремних літ... – С. 196. 37. Киричук Ю. Вказ.праця. – С. 188; Зеленчук М. Вказ.праця. – С. 32; Burds Jeffrey. – Р. 100. 38. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ) у Києві. Ф.3967, оп.1, спр. 31, арк. 5; ЦДАВОВУ. Ф. 3834, оп. 1, спр. 6, арк. 48. 39. Літопис Неспореної України. – С. 26. 40. ЛОДА. Ф.Р. 221, оп.2, спр. 2514, арк.1-6, 13-15, 21. 41. ЛОДА. Ф.р. 2062, оп.1, спр.28, арк.1-4; Armstrong John. – Р. 138. 42. Розробка даної тези в націоналістичному струмені українського історичного наративу представлена в: Орленко О. Большевики в боротьбі з українським революційно-визвольним рухом в другій імперіалістичній війні (1939 – 1946) // Воля і Батьківщина. – 1996. – № 2 (19). – С. 106. 43. Літопис Голготи України. – Т. 3. – С. 501. 44. Десять буремних літ... – С. 393; Поліковський М. Вказ. праця. – С. 43. 45. Літопис нескореної України. – С. 30. 46. Галамай С. Вказ. праця. – С. 227. 47. Subtel'ny O. *Ukraine. A History. Second edition.* – Toronto: The University of Toronto Press, 1988. – Р. 479. 48. Rieber Alfred J. – Р. 49. 49. Киричук Ю. Вказ. праця. – С. 196. 50. Там само. – С. 195 – 199. 51. Літопис Голготи України. – Т. 3. – С. 178. 52. Десять буремних літ... – С. 364. 53. Там само. – С. 402; Літопис Голготи України. – Т. 3. – С. 553; Білас, 1995.– С. 45. 54. Літопис Голготи України. – Т. 3. – С. 553. 55. Білас, 1995. – С. 45. 56. Burds Jeffrey. – Р. 90. 57. Киричук Ю. Вказ. праця. – С. 198. 58. Дем'ян Г. Сколівщина у повстанському русі ОУН і УПА 1940-1960 років // Воля і Батьківщина. – 1996. – № 2 (19). – С. 48. 59. Киричук Ю. Вказ. праця. – С. 204. 60. Там само. – С. 221. 61. Там само. 62. Літопис Голготи України. – Т. 3. – С. 553; Rieber Alfred J. – Р.49; Костюк Г. Вказ. праця. – С. 417. Пігідо-Правобережний Ф. Велика Вітчизняна Війна. – Вінніпег, 1954. – С. 180. 63. Киричук Ю. Вказ. праця. – С. 217; Snyder Timothy. “To resolve the Ukrainian problem once and for all”. *The ethnic cleansing of Ukrainians in Poland, 1943 – 1947 // Journal of Cold War studies.* – 1999. – № 2. – Р. 115. 64. Киричук Ю. Ставлення ОУН-УПА до депортації українського і польського населення, 1944 – 1947 рр. // Республіканець. – 1993. – № 4. С. 26. 65. Грицак Я. Нарис Історії України. – К., 1996. – С. 275. 66. Armstrong John. – Р. 224 – 225.